

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра економіки та соціальних дисциплін

ПОГОДЖЕНО:

Начальник кафедри,
доктор економічних наук, професор
Гончаренко О.Г.

«___»_____2021 р.

СИЛАБУС

**навчального курсу «Філософія права»
для другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 081 «Право»
форма навчання: денна**

РОЗРОБНИК:

професор кафедри,
доктор філософських наук, професор
Доній Н.Є._____

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри економіки та
соціальних дисциплін
Протокол № __ від «__»_____2021 р.

Кредити та кількість
годин:

4 кредити ECTS; години: 16 лекційних, 16
семінарських, 8 практичних та 80 самостійна
робота.

Чернігів – 2021

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра економіки та соціальних дисциплін

**СИЛАБУС
навчального курсу «Філософія права»
для другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 081 «Право»
форма навчання: денна**

Кредити та кількість годин: 4 кредити ECTS; години: 16 лекційних, 16 семінарських, 8 практичних та 80 самостійна робота.

Чернігів – 2021

Анотація курсу

Одна з найбільш характерних рис сучасного способу життя полягає в тому, що ми керуємося правом і законом. Ми живемо в рамках правового простору та правової системи, що впливають на стимули і стримуючі фактори, які структурують майже кожен частину нашого життя. Закон регулює, як виробляється і продається наша їжа, якість повітря, яким ми дихаємо, що ми можемо дозволити відносно наших дітей, коли вони погано поведуться, як швидко ми можемо водити машину і чи зобов'язані ми берегти майно громади, до якої належимо. Закон також дає нам великі переваги: слідування умовам контрактів дозволяє нам заробляти на життя, працюючи; дотримання кримінальних законів дозволяє нам ходити вулицями вночі, не боячись бути вбитим (принаймні, в багатьох місцях); система оподаткування надає нам дороги, по яких можна їхати та освіту, яка сприяє нашому розвитку та вдосконаленню.

Таким чином, мабуть основними питаннями курсу є «Що є право?» і «Що є закон?». Шукаючи відповіді на нього у цьому курсі ми розглянемо різні філософські питання, підняті життям в рамках правової системи. Ці питання можуть здаватися вже добре вивченими, утім враховуючи, що ніщо в правовому просторі не є статичним, застиглим, а все перебуває в постійному еволюціонуванні, то поглянути на такі питання з іншого, більш сучасного погляду доволі корисно. Тож, у рамках вивчення дисципліни ми будемо поступово розкривати поняття філософії права та її предмет, місце в системі наук, основні філософсько-правові проблеми та еволюцію філософсько-правових ідей з моменту зародження до початку XXI століття. Вагоме місце ми приділимо демонстрації спадкоємності філософсько-правової думки, а також єдності основної проблематики, що має загальнолюдське значення.

Вивчення дисципліни дозволить вам орієнтуватися в основних проблемах і концепціях; розвинути здатність до самостійного, творчого юридичного мислення; слугуватиме вдосконаленню навички дискусії, відстоювання і вираженню власної позиції та думки; сприятиме підтримці та розвитку професійної правової свідомості і правової культури.

Спрямована на засвоєння основних філософсько-правових закономірностей і категорій, закладаючи тим самим основи для глибокого і всебічного філософсько-правового осмислення правової реальності філософія права як дисципліна велику увагу приділяє виробленню навичок філософсько-правового аналізу, що сприятиме правильному розумінню і порівнянню найважливіших філософсько-правових концепцій, а також грає важливу роль у оволодінні основними методологічними прийомами, що використовуються правовою наукою.

Особливістю програми є те, що проблематика філософії права розглядається як самостійна наукова і навчальна дисципліна, яка у співвідношенні з іншими видами і способами вивчення права, предстает вищою

духовною формою пізнання права, осягнення і затвердження його сенсу, цінності та значення в житті людей.

Мета курсу

Виходячи з позиції, що право створюється та реалізується завдяки діям певних людей, тобто усе, що реалізується як право здійснюється нами самими та заради нас самих і враховуючи що філософи надають підтримку юристам в плані кращого розуміння своєї ролі в дії права, свого місця в просторі права, адже останній наповнений міркуваннями, оцінками, судженнями, аргументами, інтерпретаціями та «варіантами прочитання», була й сформульована мета вивчення дисципліни.

Мета навчальної дисципліни: сформувати розуміння дискусійності питань щодо природи закону та права, що супроводжує історію еволюції юриспруденції, підстави та обґрунтування права і закону; розвинути здатність оцінювати філософську основу і характер найголовніших прав людини; зрозуміти розхожі моральні виправдання кримінального права, відповідальності і покарання, і в цілому кожен зі слухачів отримає необхідну основу для розвитку здатності міркувань про філософські основи права і теорії права.

Також, слухачі, які закінчують цей курс, покращать навички:

1. Як мислити абстрактно і конкретно про природу права і взаємозв'язок між законом і мораллю.

2. Як навести переконливі аргументи і як їх чітко висловити в письмовій чи усній формі.

3. Як визначити сутність і структуру аргументу і оцінити його на предмет обґрунтованості.

4. Як передбачити і навіть вітати заперечення проти своїх поглядів, як застосовувати принцип толерантності до думки інших і як ефективно і шанобливо реагувати на заперечення і суперечливі погляди в письмовій формі.

5. Як читати, аналізувати і формулювати аргументи і точки зору в основних філософських текстах і працях теоретиків права.

6. Як виробити і відстояти свою позицію щодо проблем, які турбували філософів права в минулому та утримують актуальність в сучасності.

Організація навчання

Тематичний план навчальної дисципліни

№ тем и	Назви розділів і тем	Кількість годин				
		всього	у тому числі			
			лекції	практичні заняття	семінарські заняття	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	
Розділ 1. Філософія права: предмет, зміст і методологія						
1	Філософія права, її зміст та призначення	14	1	-	2	11
2	Методологія та інструментарій філософії права	16	1	2	-	13
	Всього за розділ 1	30	2	2	2	24
Розділ 2. Історичні типи філософії права						
3	Філософія права: історичні типи	30	4		4	22
	Всього за розділ 2	30	4		4	22
Розділ 3. Основні проблеми філософії права						
4	Правова онтологія та гносеологія	12	2	2	2	6
5	Правова аксіологія	8	2	-	2	4
6	Правова антропологія	10	2	2	2	4
	Всього за розділ 3	30	6	4	6	14
Розділ 4. Філософські аспекти взаємодії права і влади						
7	Інституційний вимір права	16	2	-	2	12
8	Філософія злочину і покарання	14	2	2	2	8
	Всього за розділ 4	30	4	2	4	20
	Усього годин	120	16	8	16	80

Завдання до семінарів та практичних занять

Семінарські заняття

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Плани семінарських занять

ТЕМА 1. Філософія права, її зміст та призначення (2 год.)

План

1. Філософський та юридичний аспекти права, їх спільність і особливості.
2. Генеза предмету філософії права.
3. Взаємовідношення предметів філософії права, теорії права та соціології права.

4. Методологія філософії права. Поліметодологізм як сучасна тенденція розвитку методології філософсько-правового знання (герменевтика, психоаналіз, екзистенціалізм, феноменологія та ін.).

5. Основні типи праворозуміння як основи методології філософсько-правових дискурсів. Класичні, некласичні та постнекласичні методи праворозуміння.

6. Способи обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність.

Література:

першоджерела

- 1) Алексеев Н.Н. Основы философии права. Санкт-Петербург, 1999. 256 с.
- 2) Варга Ч. Загадка права и правового мышления; пер.с англ. и венгр.; сост. и науч. ред. М.В. Антонова. Санкт-Петербург, 2015. 395 с.
- 3) Кельзен Г. Чистое учение о праве; пер.с нем. М.В. Антонова и С.В. Лёзова. 2-е изд. Санкт-Петербург, 2015. 542 с.
- 4) Кистяковский Б.А. Философия и социология права; сост., примеч., указ. В.В. Сапова. Санкт-Петербург, 1999. 800 с.
- 5) Ллойд Д. Идея права; пер.с англ. М.А. Юмашева, Ю.М. Юмашев; научн. ред. Ю.М. Юмашев. 5-е изд. Москва, 2009. 376 с.
- 6) Радбрух Г. Философия права; пер.с нем. Москва, 2004. 240 с.
- 7) Трубецкой Е.Н. Труды по философии права; вступ. ст., сост. и примеч. И.И. Евлампиева. Санкт-Петербург, 2001. 543 с.
- 8) Синха Сурия Пракаш Юриспруденция. Философия права. Краткий курс; пер.с англ. Москва, 1996. 304 с.
- 9) Циппеліус Р. Філософія права; пер. з нім. Є.М. Причепій [та ін.]; ред. пер. Є.М. Причепій. Київ, 2000. 300 с.
- 10) Харт Г.Л.А. Понятие права; пер.с англ.; под общ. ред. Е.В. Афонасина и С.В. Моисеева. Санкт-Петербург, 2007. 302 с.
- 11) Чичерин Б. Философия права. Москва, 1900. 343 с.

монографії

- 1) Байтин М.И. Сущность права (современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Саратов, 2001. 416 с.
- 2) Бибахин В.В. Введение в философию права. Москва, 2005. 345 с.
- 3) Закомлистов А.Ф. Юридическая философия. Санкт-Петербург, 2003. 548 с.
- 4) Иконникова Г.И., Ляшенко В.П. Философия права. 3-е изд., перераб. и доп. Москва, 2012. 364 с.
- 5) Керимов Д.А. Философские проблемы права. Москва, 1972. 472 с.
- 6) Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монографія. 2-е изд. Москва, 2001. 560 с.
- 7) Кленнер Г. От права природы к природе права: монография; пер.с нем.; под ред. Б.А. Куркина, вступ.ст. Л.С. Мамута. Москва, 1988. 319 с.
- 8) Лейст О.Э. Сущность права: Проблемы теории и философии права. Москва, 2002. 288 с.
- 9) Максимов С.І. Філософія права: сучасні інтерпретації. Вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010). Харків, 2010. 336 с.

- 10) Мальцев Г.В. Понимание права. Подходы и проблемы. Москва, 1999. 419 с.
- 11) Нерсесянц В.С. Право – математика свободы. Опыт прошлого и перспективы. Москва, 1996. 160 с.
- 12) Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки. – Екатеринбург, 2001. 264 с.
- 13) Честнов И.Л. Постклассическая теория права: монография. Санкт-Петербург, 2012. 650 с.
- 14) Четвернин В.А. Современные концепции естественного права. Москва, 1988. 144 с.

наукові статті

- 1) Актуальна тема номера «Праворозуміння – фундамент юридичної науки та практики». *Право України*. 2010. № 4. С. 4-81.
- 2) Актуальна тема номера «Методологія сучасної юридичної науки: загально та спеціально-правові проблеми». *Право України*. 2014. № 1. С. 11-213.
- 3) Актуальна тема номера «Сучасні проблеми філософії права та методології правознавства». *Право України*. 2011. № 8. весь номер.
- 4) Алекси Р. Природа філософії права. *Проблеми філософії права*. 2004. Т.ІІ. С. 19-26.
- 5) Варга Ч. Філософія права, теорія права і майбутнє теоретико-правової думки. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 116-130.
- 6) Заяц А. Проблемы определения права. *Право України*. 2013. № 1. С. 27-51.
- 7) Івакін О. Філософія права і філософські проблеми правознавства. *Право України*. 2011. № 8. С. 78-85.
- 8) Журавський В. Філософія права і філософські проблеми правознавства. *Право України*. 2001. № 5. С. 37-41.
- 9) Козюбра М. Співвідношення філософії і загальної теорії права: історія і сучасність. *Філософія права і загальної теорії права*. 2012. № 1. С. 107-116.
- 10) Козюбра М. Місце філософії права в системі суспільствознавства (до питання про дисциплінарний статус філософії права). *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 27-32.
- 11) Крисюк Ю. Сучасні філософсько-правові концепції права та правопорядку. *Право України*. 2011. № 8. С. 203-212.
- 12) Максимов С. Філософія права як сфера співпраці юристів і філософів. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 33-36.
- 13) Мамченко Н. Теорія та філософія права: проблема розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 3-5.
- 14) Рабінович П. Наука філософії права: до характеристик предмета й методології. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С.22-26.
- 15) Рабінович П. Філософія права: деякі «вічнозелені» наукознавчі сюжети. *Право України*. 2011. – № 8. – С.13-21.
- 16) Сатохіна Н.І. Розуміння у здійсненні права: онтологічний вимір. *Право і безпека*. 2010. № 1. С. 27-33.
- 17) Сливка С. Філософія права: методологічне осмислення. *Право України*. 2011. № 8. С. 61-70.

- 18) Ткаченко О. Логіка пост-філософії як дискурс творення правової методології. *Право України*. 2014. № 8. С. 157-168.
- 19) Чеснов М. Посткласична теорія права: контури нової парадигми. *Право України*. 2011. № 8. С. 109-115.
- 20) Шемшученко Ю. Актуальні проблеми філософії права. *Проблеми філософії права*. 2003. Т.1. С. 7-10.
- 21) Шишко В. Філософія права в системі юридичних наук. *Проблеми філософії права*. 2003. Т.1. С. 44-47.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ № 2 і № 3

ТЕМА 3. Філософія права: загальна характеристика розвитку та історичні типи (4 год.)

Ч.1. Історичний розвиток закордонної філософії права.

План (заняття проводиться в формі представлення презентацій-доповідей, присвячених висвітленню ролі та внеску найбільш впливових представників філософії права).

Орієнтовний перелік прізвищ діячів, який виноситься на розгляд (діяч обирається за номером у списку групи чи після згоди викладача щодо постаті, не включеної до даного переліку прізвищ):

1) Беккарія Ч.	16) Маркс К.
2) Бентам И.	17) Мертон Р.
3) Вебер М.	18) Поппер К.
4) Гьобфе О.	19) Пухта Г.Ф.
5) Гегель Г.	20) Радбрук Г.
6) Дворкін Р.	21) Рікер П.
7) Дюркгейм Е.	22) Руссо Ж.Ж.
8) Еллінек Г.	23) фон Савін'ї Ф.К.
9) Енгельс Ф.	24) Фінніс Дж.
10) Кельзен Г.	25) Фуко М.
11) Кленнер Г.	26) Фуллер Л.
12) Коген К.	27) Харт Г.
13) Ламброзо Ч.	28) Штайн Л. фон
14) Ларенц К.	29) Штаммлер М.
15) Луман Н.	

Література

першоджерела

- 1) Гейер А. Краткий очерк истории философии права; пер. с нем.; пер. под ред.: Неклюдов Н. Санкт-Петербург, 1866. 151 с.
- 2) Гроций Г. О праве войны и мира; репринт с изд. 1956 г. Москва, 1994. 868 с.
- 3) Залеский В.Ф. Лекции истории философии права. Казань, 1902. 411 с.
- 4) Кельзен Г. Чистое учение о праве; пер.с нем. М.В. Антонова и С.В. Лёзова. 2-е изд. Санкт-Петербург, 2015. 542 с.
- 5) Коркунов Н.М. История философии права. 7-е изд., испр. Москва, 2011. vi, 431 с.

- 6) Ллойд Д. Идея права; пер.с англ. М. А. Юмашева, Ю.М. Юмашев; научн. ред. Ю.М. Юмашев. 5-е изд. Москва, 2009. 376 с.
- 7) Немецкая историческая школа права. Челябинск, 2010. 523 с.
- 8) Новгородцев П.И. История философии права: лекции. Москва, 1897. 270 с.
- 9) Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург, 2000. 608 с.
- 10) Пилянкевич Н.И. История философии права. Київ, 1870. 299 с.
- 11) Трубецкой Е.Н. Труды по философии права; вступ. ст., сост. и примеч. И.И. Евлампиева. Санкт-Петербург, 2001. 543 с.
- 12) Финнис Дж. Естественное право и естественные права; пер.с англ. В.П. Гайдамака и А.В. Панихиной. Москва, 2012. 554 с.
- 13) Шершеневич Г.Ф. История философии права. Москва, 1906. 590 с.

монографії

- 1) Дидикин А. Аналитическая философия права: истоки, генезис и структура. Томск, 2016. 244 с.
- 2) Иконникова Г.И., Ляшенко В.П. Философия права. 3-е изд., перераб. и доп. Москва, 2012. 364 с.
- 3) Карбонье Ж. Юридическая социология; пер.с фр.; пер. и вступ.ст. В.А. Туманова. Москва, 1980. 352 с.
- 4) Керимов Д.А. Философские проблемы права. Москва, 1972. 472 с.
- 5) Нерсисянц В.С. Философия права Гегеля. Москва, 1998. 352 с.
- 6) Оглезов В.В. Г.Л.А. Харт и формирование аналитической философии права. Томск, 2012. 216 с.
- 7) Павлов В.И. От классического к неклассическому юридическому дискурсу. Очерки общей теории и философии права: монография. Минск, 2011. 319 с.
- 8) Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ, 2008. 336 с.
- 9) Ромашов Р. и др. Право – язык и масштаб свободы. Санкт-Петербург, 2015. 448 с.
- 10) Честнов И.Л. Постклассическая теория права: монография. Санкт-Петербург, 2012. 650 с.
- 11) Четвернин В.А. Современные концепции естественного права. Москва, 1988. 144 с.
- 12) Шевцов С. Метаморфозы права. Право и правовая традиция: монография. Москва, 2014. 408 с.
- 13) Юриспруденция в поисках идентичности: сб.статей, переводов, рефератов / под общ.ред. С.Н. Касаткина. Самара, 2010. 332 с.

наукові статті

- 1) Бордун-Комар Н.І. Генеза ідеї природних прав людини в історії філософсько-правової думки. *Право.иа.* 2015. № 2. С. 169-174.
- 2) Братасюк М. Значення поглядів Є. Ерліха на особливості юридичного мислення в контексті правової культури постмодерну. *Проблеми філософії права.* 2005. Том III. № 1-2. С. 152-156.
- 3) Гарасимів Т. Філософське осмислення світоглядних засад філософії права у контексті правового пізнання. *Право і безпека.* 2009. № 2. С. 95-101.

- 4) Єрмоленко Д. Філософсько-правові засади обґрунтування та підстави виділення проблеми правового виховання молоді за часів Відродження та Просвітництва. *Право і безпека*. 2012. № 3. С. 13-17.
- 5) Корчевна Л. Основні поняття права у позитивізмі: критичний досвід. *Право і безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 18-21.
- 6) Крисюк Ю. Сучасні філософсько-правові концепції права та правопорядку. *Право України*. 2011. № 8. С. 203-212.
- 7) Луцький І. Відмінність візантійської філософсько-правової традиції від західно-римської. *Право України*. 2011. № 1. С. 188-195.
- 8) Прокопов Д. Деонтологічні системи природного права у європейській правовій думці XVII – середини XVIII століть. *Юридична Україна*. 2010. № 3. С. 17-24.
- 9) Тимошенко В. Свобода і необхідність в історії політико-правової думки. *Право України*. 2006. № 10. С. 24-28.
- 10) Честнов М. Посткласична теорія права: контури нової парадигми. *Право України*. 2011. № 8. С. 109-115.
- 11) Шалютин Б. Закон, юридический закон и общественный договор. *Вопросы философии*. 2006. № 11. С. 27-46.

Ч. 2. Філософсько-правові ідеї в Україні.

План.

1. Особливості української філософії права.
2. Філософсько-правові ідеї «Руської правди».
3. Звичаєве право й принципи законотворення в Запорізькій Січі. Конституція П. Орлика.
4. Філософія права в Україні кінця XIX – початку XX ст. (доробок М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, В. Старосольського, В. Липинського, Ю. Бачинського).
5. Проблеми правової держави в філософських поглядах С. Котляревського та А. Омельченка.
6. Неокантіанська концепція права в соціології Б. Кістяківського.
7. Позитивістська трактовка права (М.І. Палієнко).
8. Світоглядне значення загальної характеристики теорії права радянського періоду.
9. Українська філософія права в діаспорі (XX ст.).
10. Розвиток філософії права в незалежній Україні (1991-2021).

Література

першоджерела

- 1) Залеский В.Ф. Лекции истории философии права. Казань, 1902. 411 с.
- 2) Кистяковский Б.А. Избранное: в 2-х ч.; [сост., автор вступ. ст. и коммент. А. Н. Медушевский]. Москва, 2010. 376 с.
- 3) Новгородцев П.И. История философии права: лекции. Москва, 1897. 270 с.
- 4) Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург, 2000. 608 с.
- 5) Пилянкевич Н.И. История философии права. Київ, 1870. 299 с.

- 6) Палиенко Н.И. Суверенитетъ. Историческое развитие идеи суверенитета и ея правовое значение. Ярославль, 1903. 567 с. Режим доступа: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_Starodruki/Palienko_N_K_Suverenitet_1903.pdf
- 7) Палиенко Н.И. Учение о существѣ права и правовой связанности государства. Харьков, 1908. 342 с. Режим доступа: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_Starodruki/Palienko_Uchenie_1908.pdf
- 8) Трубецкой Е.Н. Труды по философии права; вступ. ст., сост. и примеч. И.И. Евлампиева. Санкт-Петербург, 2001. 543 с.
- 9) Шершеневич Г.Ф. История философии права. Москва, 1906. 590 с.

монографії

- 1) Грищук О.В., Гелеш А.І. Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві: монографія. Хмельницький, 2013. 288 с.
- 2) Меленко С.Г. Давньогрецькі витoki української філософсько-правової думки: монографія. Чернівці, 2013. 432 с.
- 3) Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. Київ, 2008. 336 с.

наукові статті

- 1) Абросімов Є., Скалозуб Н. Особливості філософії права в Україні. *Публічне право*. 2015. № 2 (18). С. 304-309.
- 2) Бордун-Комар Н.І. Генеза ідеї природних прав людини в історії філософсько-правової думки. *Право.іа*. 2015. № 2. С. 169-174.
- 3) Гарасимів Т. Філософське осмислення світоглядних засад філософії права у контексті правового пізнання. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 95-101.
- 4) Кистяковский Б. Общество и индивид; пер. Е.М. Довгань. *Социологические исследования*. 1996. № 2. С. 103-115.
- 5) Кистяковский Б.А. В защиту права (Интеллигенция и правосознание). *Вехи : сб. статей о русской интеллигенции*. Москва, 1991. С. 122-149.
- 6) Корчевна Л. Основні поняття права у позитивізмі: критичний досвід. *Право і безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 18-21.
- 7) Крисюк Ю. Сучасні філософсько-правові концепції права та правопорядку. *Право України*. 2011. № 8. С. 203-212.
- 8) Луцький І. Відмінність візантійської філософсько-правової традиції від західно-римської. *Право України*. 2011. № 1. С. 188-195.
- 9) Луцький І. Відмінність візантійської філософсько-правової традиції від західно-римської. *Університетські наукові записки: Часопис Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. 2010. № 1. С. 8-20; № 2. С. 8-18.
- 10) Меленко С., Марчак В. Філософсько-правові погляди Анахарсиса у контексті формування соціальної та правової філософії українського соціуму. *Право.іа*. 2015. № 1. С. 165-171.
- 11) Рабінович П. Деякі сучасні концепції права в Росії та Україні (у світлі потребового праворозуміння). *Право України*. 2013. № 7. С. 234-251.
- 12) Сворак С. Концепт народовладдя в українській національній ідеї: історико-

правовий вимір. *Право і безпека*. 2014. № 2. С. 14-18.

- 13) Сворака С. Народовладдя в Україні у державно-політичних концепціях ХІХ ст.: філософсько-правовий аспект. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 26-30.
- 14) Семенова Н. Розвиток філософсько-правової думки в Україні: запозичення кращої світової спадщини. *Право України*. 2003. № 9. С. 158-165.
- 15) Тимошенко В. Свобода і необхідність в історії політико-правової думки. *Право України*. 2006. № 10. С. 24-28.
- 16) Тимошенко В. Ідея прав людини у творчості Б. Кістяківського. *Право України*. 2011. № 8. С. 324-329.
- 17) Токарчук О. Концептуальні засади вчення С.П. Шелухіна. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 88-93.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема 4. Правова онтологія та гносеологія (2 год.)

План

1. Онтологія права у структурі філософсько-правового пізнання.
2. Правова реальність та її структура.
3. Питання походження та форми існування права.
4. Природне і позитивне право як елементи правової реальності.
5. Співвідношення реального і формального у праві.
6. Гносеологія права у структурі філософсько-правового знання.
7. Специфіка процесу правового пізнання.
8. Правосвідомість: сутність, структура і функції. Цивілізаційне і специфічно-культурне у правосвідомості.
9. Мова і право. Юридична герменевтика.

Література

першоджерела

- 1) Алекси Р. Понятие и действительность права (ответ юридическому позитивизму); пер. с нем.; В. Бергманн, пред., сост.; науч ред. Т. Яковлева. Москва, 2011. 192 с.
- 2) Варга Ч. Загадка права и правового мышления; пер.с англ. и венгр.; Сост. и науч. ред. М.В. Антонова. Санкт-Петербург, 2015. 395 с.
- 3) Кельзен Г. Чистое учение о праве; пер.с нем. М.В. Антонова и С.В. Лёзова. 2-е изд. Санкт-Петербург, 2015. 542 с.
- 4) Ллойд Д. Идея права; пер.с англ. М.А. Юмашева, Ю.М. Юмашев; научн. ред. Ю.М. Юмашев. 5-е изд. Москва, 2009. 376 с.
- 5) Циппеліус Р. Філософія права; пер. з нім. Є.М. Причепій [та ін.]; ред. пер. Є.М. Причепій. Київ, 2000. 300 с.
- 6) Финнис Дж. Естественное право и естественные права; пер.с англ. В.П. Гайдамака и А.В. Панихиной. Москва, 2012. 554 с.

монографії

- 1) Байтин М.И. Сущность права (современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Саратов, 2001. – 416 с.
- 2) Боруленков Ю.П. Юридическое познание в процессуальной, оперативно-розыскной и частной детективной деятельности. Владимир, 2009. 552 с.

- 3) Васильев А.М. Правовые категории: Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. Москва, 1976. 264 с.
- 4) Власенко Н.А. Разумность и определенность в правовом регулировании: монография. Москва, 2014. 157 с.
- 5) Гаджиев Г.А. Онтология права: (критическое исследование юридического концепта действительности): монография. Москва, 2013. 320 с.
- 6) Дидикин А.Б., Оглезнев В.В. Онтология и эпистемология права: аналитическая традиция: монография. Новосибирск, 2012. 200 с.
- 7) Исаев И.А. Топос и номос. Пространства правопорядков: монография. Москва, 2007. 416 с.
- 8) Кузьмин В.П. Онтология права в информационном и аксиологическом аспектах: монография. Хабаровск, 2015. 117 с.
- 9) Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Харьков, 2002. 328 с.
- 10) Мальцев Г.В. Понимание права. Подходы и проблемы. Москва, 1999. 419 с.
- 11) Мурадьян Э.М. Истина как проблема судебного права. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2004. 312 с.
- 12) Соловьев Э.Ю. Категорический императив нравственности и права. Москва, 2005. 416 с.

наукові статті

- 1) Актуальна тема номера «Праворозуміння – фундамент юридичної науки та практики». *Право України*. 2010. № 4. С. 4-81.
- 2) Андришко І.Я. Правове мислення у контексті герменевтики права. *Держава і право: Юридичні і політичні науки: зб.наук.праць*. 2012. Вип. 55. С. 100-105.
- 3) Бандура О. Істина як загальна та правова цінність. *Право України*. 2010. № 2. С. 88-95.
- 4) Бернюков А. Правова реальність: постановка питання в сучасному методологічному форматі. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 3. С. 3-7.
- 5) Братасюк М. Значення поглядів Є. Ерліха та особливості юридичного мислення в контексті правової культури постмодерну. *Проблеми філософії права*. 2005. Т. III. № 1-2. С. 152-156.
- 6) Варга Ч. Правова доктрина: методологія та онтологія. *Право України*. 2011. № 8. С. 99-108.
- 7) Гарасимів Т. Філософське осмислення світоглядних засад філософії права у контексті правового пізнання. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 95-101.
- 8) Козюбра М. Основні форми буття права та взаємовідносини між ними. *Право України*. 2011. № 8. С. 21-31.
- 9) Козюбра М. Праворозуміння: поняття, види та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10-21.
- 10) Орлова О. Сутність правового мислення. *Науковий вісник Ужгородського нац.ун-ту*. 2013. Сер. 21. Право. Вип. 21. Ч. II. Т. I. С.88-90.
- 11) Оробець К. Правова свідомість: загальнотеоретичний зріз. *Право і безпека*. 2002. № 3. С.66-68.

- 12) Рикер П. Торжество языка над насиллием. Герменевтический подход к философии права. *Вопросы философии*. 1996. №4. С.27-36.
- 13) Сатохіна Н.І. Розуміння у здійсненні права : онтологічний вимір. *Право і безпека*. 2010. № 1. С. 27-33.
- 14) Тімуш І. Правова реальність і правосвідомість: інтегральне розуміння змісту та взаємозв'язку. *Право України*. 2011. № 8. С. 61-70.
- 15) Тімуш І. Співвідношення реального та належного як філософсько-правова проблема. *Право України*. 2010. № 12. С. 80-87.
- 16) Тимошина О. Стилі філософсько-правового мислення і типи праворозуміння. *Право України*. 2011. № 8. С. 52-61.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5

ТЕМА 5. Правова аксіологія. Ціннісні основи права (2 год.)

План.

1. Аксіологія права у структурі філософсько-правового знання.
2. Соціальні цінності і право. Право як цінність.
3. Пізнання свободи і її реалізація правом. Свобода волі як умова права.
4. Рівність як цінність. Формальна рівність як принцип права.
5. Проблема справедливості як основна ідея права.
6. Проблема відповідальності та її співвідношення з категорією справедливості.
7. Власність як правова цінність.

Література

першоджерела

- 1) Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права; пер.з англ. Р.А. Семків. Київ, 2008. 385 с.
- 2) Гаск Ф.А. Конституція свободи; пер. М. Олійник, А. Королишин; Міжнародний фонд «Відродження», Центр розвитку видавничої справи Інституту відкритого суспільства. Будапешт, Львів, 2002. 556 с.
- 3) Грот Н.Я. Критика поняття свободи волі в зв'язі з поняттям причинності. Москва, 1889. 123 с.
- 4) Леони Б. Свобода и закон; пер.с англ. В. Кошкина; под ред. А. Куряева. Москва, 2008. 308 с.
- 5) Неновски Н. Право и ценности; пер.с болг., вступ. ст. и пер. В.М. Сафронова; под ред. В.Д. Зорькина. Москва, 1987. 245 с.
- 6) Новгородцев П.И. Об общественном идеале. Москва, 1991. 47 с.
- 7) Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург, 2000. 608 с.
- 8) Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление / РАН, Институт государства и права; отв.ред. В. С. Нерсесянц [и др.]. Москва, 1996. 89 с.
- 9) Рикёр П. Справедливое; пер.с фр. Б. Скуратова, П. Хицкого. Москва, 2005. 304 с.
- 10) Ролз Дж. Теория справедливости; научн.ред. В.В. Целищев. Новосибирск, 1995. 500 с.
- 11) Фридмен М., Хайек Ф. О свободе; под общ. ред. А. Куряева. Москва, 2003.

182 с.

12) Фуллер Лон Л. Мораль права; пер.з англ. Н. Комарова. Киев, 1999. 232 с.

монографії

- 1) Балинська О.М. Семіотика права: монографія. Львів, 2013. 416 с.
- 2) Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві. Київ, 2000. 200 с.
- 3) Бачинин В.А. Морально-правовая философия. Харьков, 2000. 208 с.
- 4) Горобець К.В. Аксиосфера права: філософський і юридический дискурс: монографія. Одеса, 2013. 218 с.
- 5) Грищук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. Львів, 2007. 428с.
- 6) Грищук О.В., Добош З.А. Конвергенція справедливості і права: філософсько-правовий аспект: монографія. Хмельницький, 2013. 268 с.
- 7) Закомлистов А.Ф. Юридическая философия. Санкт-Петербург, 2003. 548 с.
- 8) Иконникова Г.И., Ляшенко В.П. Философия права. 3-е изд., перераб. и доп. Москва, 2012. 364 с.
- 9) Кузьмин В.П. Онтология права в информационном и аксиологическом аспектах : монография. Хабаровск, 2015. 117 с.
- 10) Кравченко Л.В. Справедливість як вибір. Київ, 1998. 256 с.
- 11) Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность. 2-е изд., стереотип. Одеса, 2006. 187 с.
- 12) Ромашов Р. и др. Право – язык и масштаб свободы. Санкт-Петербург, 2015. 448 с.
- 13) Соловьев Э.Ю. Категорический императив нравственности и права. Москва, 2005. 416 с.
- 14) Честнов И.Л. Постклассическая теория права: монография. Санкт-Петербург, 2012. 650 с.
- 15) Юриспруденция в поисках идентичности: сб.статей, переводов, рефератов / Под общ.ред. С.Н. Касаткина. Самара, 2010. 332 с.

наукові статті

- 1) Актуальна тема номера «Права і свободи людини та громадянина: загальнотеоретичні питання та проблеми забезпечення». *Право України*. 2010. № 2. С. 4-81.
- 2) Абишева А.К. О понятии «ценность». *Вопросы философии*. 2002. № 3. С. 140-141.
- 3) Бандура О. Істина як загальна та правова цінність. *Право України*. 2010. № 2. С. 88-95.
- 4) Гусейнов А. Мораль и насилие. *Вопросы философии*. 1990. № 5. С. 134-141.
- 5) Гусейнов А. Об идее абсолютной морали. *Вопросы философии*. 2000. № 3. С. 3-12.
- 6) Кант И. Метафизика нравов в двух частях. *Кант И. Соч. в 6-ти томах. Т. 4. Ч. 2*. Москва, 1965. С.107-453.
- 7) Кант И. Основы метафизики нравственности. *Кант И. Соч. в 6-ти томах. Т. 4. Ч. 1*. Москва, 1965. С.219-310.
- 8) Коломієць Ю., Задерій І. Гідність людини як юридична категорія. *Право і безпека*. 2011. № 2. С. 15-19.

- 9) Кондратьев Р. Моральный императив у правозастосуванні. *Право України*. 2010. № 5. С. 106-114.
- 10) Кравченко Ю. До питання про правову свободу. *Право і безпека*. 2003. Т. 2. № 3. С. 27-30.
- 11) Кравченко Ю. Свобода як постулат. *Право і безпека*. 2003. Т. 2. № 4. С. 49-52.
- 12) Кузьмина Е. Философские основания понимания свободы. *Кузьмина Е.И. Психология свободы: теория и практика*. Санкт-Петербург, 2007. С. 14-114.
- 13) Мамчин П. Феноменологія справедливості: сократичний підхід. *Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24 квіт. 2015 р.)*. Київ, 2015. С. 99-102.
- 14) Панкевич О. Право людини на свободу: православна та католицька інтерпретації. *Право України*. 2015. № 2. С. 64-72.
- 15) Скакун О. Філософське розуміння справедливості. *Право і безпека*. 2007. Т. 6. № 2. С. 39-43.
- 16) Тимошенко В. Свобода і необхідність в історії політико-правової думки. *Право України*. 2006. № 10. С. 24-28.
- 17) Цимбалюк М. Суспільно-буттєва рівновага та онтологія справедливості. *Право України*. 2011. № 3. С. 212-219.
- 18) Цинцадзе Н. Категории правовой аксиологии: значение и содержание. *Вестник ТГУ*. 2013. – Вып. 6 (122). – С.195-200.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема 6. Правова антропологія та антропологія права (2 год.).

План

1. Антропологія права: поняття, предмет.
2. Юридичні джерела антропології права. Філософсько-антропологічні джерела антропології права.
3. Юридична антропологія в Україні: основні ідеї та підходи.
4. Людина як правова істота. Філософсько-правова думка про правові характеристики людини.
5. Права людини як ресурс сучасного права. Співвідношення права людини і демократія.
6. Злочини проти людяності як об'єкт сучасної філософії права.
7. Механізми формування правової особистості. Правова соціалізація.

Література

першоджерела

- 1) Алексеев Н.Н. Основы философии права. Санкт-Петербург, 1999. 256 с.
- 2) Бенуа А. По ту сторону прав человека. В защиту свобод; пер.с фр. Москва, 2015. 144 с.
- 3) Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов [Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского ун-та]. Москва, 2011. 1144 с.
- 4) Жижек С. Против прав человека. Москва, 2010. 34 с.
- 5) Новгородцев П.И., Покровский И.А О праве на существование: социально-

философские этюды. Санкт-Петербург – Москва, 1883. 640 с.

- 6) Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург, 2000. 608 с.
- 7) Финнис Дж. Естественное право и естественные права; пер.с англ. В.П. Гайдамака и А.В. Панихиной. Москва, 2012. 554 с.

монографії

- 1) Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): Статті учасників VII Міжнародного «круглого столу» (м. Львів, 9-10 грудня 2011 р.). 2-е вид., виправ. і доп. Львів, 2012. 612 с.
- 2) Архипов С.И. Субъект права: теоретическое исследование. Санкт-Петербург, 2004. 469 с.
- 3) Бачинин В.А. Морально-правовая философия. Харьков, 2000. 208 с.
- 4) Бибахин В.В. Введение в философию права. Москва, 2005. 345 с.
- 5) Галицький І.В. Толерантність в правовому житті сучасної України: монографія. Одеса, 2012. 144 с.
- 6) Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів, 2012. 420 с.
- 7) Грищук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми. Львів, 2007. 428 с.
- 8) Грищук О.В., Романинець М.Р. Формування та розвиток ідеї відповідальності людини в праві: монографія. Львів, 2013. 268 с.
- 9) Сюкияйнен Л.Р. Мусульманское право: Вопросы теории и практики / Отв.ред. В.А. Туманов. Москва, 1986. 256 с.
- 10) Філософія прав людини / За ред. Ш. Гусепата та Г. Ломанна; пер.з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. Київ, 2008. 320 с.
- 11) Честнов И.Л. Постклассическая теория права: монография. Санкт-Петербург, 2012. 650 с.
- 12) Юриспруденция в поисках идентичности: сб.статей, переводов, рефератов / Под общ.ред. С.Н. Касаткина. Самара, 2010. 332 с.

наукові статті

- 1) Актуальна тема номера «Права і свободи людини та громадянина: загальнотеоретичні питання та проблеми забезпечення». *Право України*. 2010. № 2. С. 4-81.
- 2) Алексі Р. Існування прав людини. *Право України*. 2011. № 8. С. 121-130.
- 3) Бордун-Комар Н.І. Генеза ідеї природних прав людини в історії філософсько-правової думки. *Право.иа*. 2015. № 2. С. 169-174.
- 4) Гетьман І. Ідея правового спілкування в сучасному суспільстві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. Вип. 7. С. 174-182
- 5) Гусейнов А. Мораль и насилие. *Вопросы философии*. 1990. № 5. С. 134-141.
- 6) Гусейнов А. Об идее абсолютной морали. *Вопросы философии*. 2000. № 3. С. 3-12.
- 7) Єрмоленко Д. Філософсько-правові засади обґрунтування та підстави виділення проблеми правового виховання молоді за часів Відродження та Просвітництва. *Право і безпека*. 2012. № 3. С. 13-17.

- 8) Жидовцева О. Структура та функції професійної правосвідомості. *Право і безпека*. 2012. № 1. С. 13-17.
- 9) Кистяковский Б. Общество и индивид; пер. Е.М. Довгань. *Социологические исследования*. 1996. № 2. С. 103-115.
- 10) Кондратьев Р. Моральний імператив у правозастосуванні. *Право України*. 2010. № 5. С. 106-114.
- 11) Орлеан А. Людина як предмет злочину. *Право і безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 125-128.
- 12) Радбрух Г. Законне неправо та надзаконне право; пер з нім. В.С.Бігуна. *Проблеми філософії права*. 2004. Т. II. С. 83-94.
- 13) Радбрух Г. Людина в праві. *Проблеми філософії права*. 2004. Т. II. С. 71-82.
- 14) Савчук С. В. Культура вини. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. №1-2. С. 442-451.
- 15) Тімуш І. Гуманістичний зміст права та його переосмислення в умовах демократизації суспільства. *Право України*. 2010. № 9. С. 139-145.
- 16) Тимошенко В. Ідея прав людини у творчості Б. Кістяківського. *Право України*. 2011. № 8. С. 324-329.
- 17) Токарчук О. Концептуальні засади вчення С.П. Шелухіна. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 88-93.
- 18) Чайковский С. Нігілістичні прояви життєдіяльності суспільства як антипод феномена поваги до права. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 25-29.
- 19) Шалютин Б. Закон, юридический закон и общественный договор *Вопросы философии*. 2006. № 11. С. 27-46.
- 20) Яковюк И. Правовая культура как характеристика качественного состояния правовой системы. *Право України*. 2013. № 1. С. 117-132.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 7

ТЕМА 7. Інституційний вимір права і влади (2 год.)

План

1. Поняття влади в філософсько-правовому дискурсі.
2. Роль права в легітимації влади.
3. Республіка і монархія як форми державного правління та виразники правосвідомості.
4. Фашизм й диктатура: світоглядні основи та специфіка інституційного співвідношення права.
5. Демократія і бюрократія. Правова держава: сутність, ознаки. Співвідношення «правова» та «соціальна» держава і громадянське суспільство.
6. Філософсько-світоглядні основи заперечення влади і держави. Правовий нігілізм.
7. Філософсько-правовий погляд на суд як інституцію та владу.

Література

першоджерела

- 1) Агамбен Дж. Номо sacer. Чрезвычайное положение; пер.с итал. М. Велижев, И. Левина, О. Дубицкая, П. Соколов. Москва, 2011. 148 с.

- 2) Баренбойм П. Соотношение доктрин Верховенство права и правового государства как главный вопрос философии права и конституционализма. Москва, 2013 128 с.
- 3) Бентам И. Тактика законодательных собраний; пер.с англ. Челябинск, 2006. 208 с.
- 4) Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Под. общ. ред. В.И. Даниленко; пер.с фр. Москва, 2000. 576 с.
- 5) Герваген Л.Л. Обязанности как основание права. Санкт-Петербург, 1908. 208 с.
- 6) Гроций Г. О праве войны и мира; репринт с изд. 1956 г. Москв, 1994. 868 с.
- 7) Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности; пер.с фр. В.А. Туманова. Москва, 1999. 400 с.
- 8) Залеский В.Ф. Власть и право. Философия объективного права. Казань, 1897. 314 с.
- 9) Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу. Мюнхен, 1987. 223 с.
- 10) Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. Санкт-Петербург, 2000. 608 с.
- 11) Циппеліус Р. Філософія права; пер. з нім. Є.М. Причепій [та ін.]; ред. пер. Є.М. Причепій. Київ, 2000. 300 с.

монографії

- 1) Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. Київ, 2011. 303 с.
- 2) Бибахин В.В. Введение в философию права. Москва, 2005. 345 с.
- 3) Закомлистов А.Ф. Юридическая философия. Санкт-Петербург, 2003. 548 с.
- 4) Иконникова Г.И., Ляшенко В.П. Философия права. 3-е изд., перераб. и доп. Москва, 2012. 364 с.
- 5) Панов М.І. Політико-правові інститути сучасності: структура, функції, ефективність: монографія; ред.: М.І. Панов, Л.М. Герасіна. Київ, 2005. 381 с.
- 6) Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз монографія / За заг. ред. акад. АПрН України М.І. Панова, проф. О.Г. Данильяна. Харьков, 2004. 360 с.
- 7) Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, С.П. Погребняк, С.П. Рабінович, В.С. Смородинський, О.В. Стівба; відп. ред. В.С. Бігун. Київ, 2009. 316 с.
- 8) Скригонюк М. Плебсологія як філософсько-правове вчення монографія. Київ, 2008. 764 с.
- 9) Яковюк І.В. Соціальна держава: питання теорії та шляхи її становлення : дисертація 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень на здобуття наук.ступеня к.ю.н. Харків, 2000. 187 с.

наукові статті

- 1) Актуальна тема номера «Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан і стратегія розвитку». *Право України*. 2014. № 4. С. 9-159.

- 2) Актуальна тема номера «Права і свободи людини та громадянина: загальнотеоретичні питання та проблеми забезпечення». *Право України*. 2010. № 2. С. 4-81.
- 3) Актуальна тема номера «Правова держава і громадянське суспільство в Україні: питання теорії і практики». *Право України*. 2010. № 7. С. 4-87.
- 4) Белькович Р.Ю. Против государства: радикальный конституционализм Лисандера Спунера. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 2008. № 6. С. 108-127.
- 5) Гаврилук Р. Правова природа суспільства: антропосоціокультурний підхід. *Право України*. 2015. № 4. С. 110-137.
- 6) Гетьман І. Ідея правового спілкування в сучасному суспільстві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. Вип. 7. С. 174-182.
- 7) Жовтобрюх М. Соціалізм, консерватизм і лібералізм у концепції соціальної держави Л. фон Штейна. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 10-14.
- 8) Ильин И.А. О монархии и республике. *Ильин И.А. Собрание сочинений: В 10 т. Т.4.* / Сост. и коммент. Ю.Т Лисицы; Худож. Л.Ф. Шканов. Москва, 1994. С. 415-577.
- 9) Кистяковский Б. Общество и индивид; пер. Е.М. Довгань *Социологические исследования*. 1996. № 2. С. 103-115.
- 10) Кистяковский, Б. А. В защиту права (Интеллигенция и правосознание). *Вехи: сб. статей о русской интеллигенции*. Москва, 1991. С. 122-149.
- 11) Конопелько О. Особливості формування ідеологічної функції сучасної держави: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1. С. 18-23.
- 12) Котляревский С.А. Власть и право. *Котляревский С.А. Избранные труды; [сост., автор вступ. ст., коммент. К. А. Соловьев]*. Москва, 2010. С. 253-624.
- 13) Крисюк Ю. Світоглядний смисл соціального порядку. *Право України*. 2001. № 4. С. 67-72.
- 14) Михайленко О. Сутність плебсології та запобігання заворушенням. *Право України*. 2010. № 2. С. 96-101.
- 15) Поклонська О. Співвідношення влади й авторитету. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 6-9.
- 16) Стеценко С. Соціальна держава: теоретично-методологічні основи дослідження. *Право України*. 2014. № 2. С. 252-261.
- 17) Тімуш І. Гуманістичний зміст права та його переосмислення в умовах демократизації суспільства. *Право України*. 2010. № 9. С. 139-145.
- 18) Цимбалюк М. Формування та реалізація ідеї правового суспільства у процесі розвитку інститутів народовладдя. *Право України*. 2011. № 7. С. 161-169
- 19) Чайковский С. Нігілістичні прояви життєдіяльності суспільства як антипод феномена поваги до права. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 25-29.
- 20) Шалютин Б. Закон, юридический закон и общественный договор. *Вопросы философии*. 2006. № 11. С. 27-46.

- 21) Яковюк И. Правовая культура как характеристика качественного состояния правовой системы. *Право України*. 2013. № 1. С. 117-132.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 8 ТЕМА 8. Філософія покарання (2 год.).

План.

1. Онтологія злочину: теоретичні проблеми визначення поняття злочину. Соціологічні концепції злочину.
2. Методологічне підґрунтя вивчення правосуддя. Філософське розуміння відплати та долі.
3. Природа помсти і юридична інтерпретація мети покарання.
4. Метафізичний, ритуальний та екзистенціальний сенс покарання.
5. Звільнення від покарання: моральний, політичний та юридичний сенс.

Література

першоджерела

- 1) Беккариа Ч. О преступлениях и наказаних; биограф. очерк и пер. книги Беккариа проф. М. М. Исаева. Москва, 1939. 465 с.
- 2) Гогель С. К. Значение тюремного заключения как наказания в прошлое и настоящее время. Единство действия в уголовном праве. Санкт-Петербург, 1904. 32 с.
- 3) Еллинек Г. Социально-этическое значение права, неправды и наказания / Под ред. А. А. Рождественского; пер. И. И. Власова; предисл. П. И. Новгородцева. Москва, 1910. 148 с.
- 4) Жижек С. Против прав человека. Москва, 2010. 34 с.
- 5) Кистяковский А. Ф. Исследование о смертной казни. Тула, 2000. 270 с.
- 6) Кони А. Ф. Судебные речи // Кони А. Ф. Собр. соч. в 8-ми т. Т. 3. Москва, 1967. 541 с.
- 7) Ламброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты; сост и предисл. В. С. Овчинского. Москва, 2004. 320 с.
- 8) Оксфордська історія в'язниць: практика покарання в західному суспільстві: зб. статей 14 авторів / Морріс Н., Ротмен Д. Дж. (ред.); пер. з англ. Київ, 2009. 560 с.
- 9) Сорокин П. Преступление и кара, подвиг и награда: Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали; вступ. ст., сост и примеч. В. В. Сапова. Москва, 2006. 618 с.
- 10) Ферри Э. Уголовная социология; сост и предисл. В. С. Овчинского. Москва, 2005. 658 с.
- 11) Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюремоведением. Москва, 2000. 464 с.
- 12) Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы; пер. с фр. В. Наумова, под ред. И. Борисовой. Москва, 1999. 480 с.

монографії

- 1) Безверхов А. Г., Жуков А. В. Теории наказания (в истории философской мысли). Самара, 2001. 48 с.
- 2) Вейнингер О. Последние слова; пер. с нем. Киев, 1995. 256 с.

- 3) Галицький І.В. Толерантність в правовому житті сучасної України: монографія. Одеса, 2012. 144 с.
- 4) Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів, 2012. 420 с.
- 5) Квашиш В.Е. Смертная казнь. Мировые тенденции, проблемы и перспективы. Москва, 2008. 800 с.
- 6) Мельничук Н. Ю. Категорії «злочин» та «покарання» у філософсько-правовому вимірі: монографія. Львів, 2010. 440 с.
- 7) Поздняков Э.А. Философия преступления. Москва, 2001. 576 с.
- 8) Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, С.П. Погребняк, С.П. Рабінович, В.С. Смородинський, О.В. Стівба; відп. ред. В.С. Бігун. Київ, 2009. 316 с.
- 9) Рагимов И. М. Философия наказания и проблемы его назначения. Баку, 1998. 126 с.
- 10) Философия уголовного права / Сост., ред. и вступ.статья д. юрид. наук., проф. Ю.В. Голика. Санкт-Петербург, 2004. 348 с.

наукові статті

- 1) Бобровник С. Новітні методи дослідження компромісу і конфлікту як соціальних явищ. *Право України*. 2014. № 2. С. 262-271.
- 2) Геселев О. Зміна пануючого праворозуміння як обов'язкова умова впровадження відновного правосуддя в Україні (філософсько-правовий аспект). *Право України*. 2010. № 3. С. 85-89.
- 3) Гетьман І. Ідея правового спілкування в сучасному суспільстві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. Вип. 7. С. 174-182
- 4) Дафф Э., Гарланд Д. Размышления о наказании. *Индекс – Досье на цензуру*. 2003. № 18. С. 227-250. – <http://www.index.org.ru/journal/18/18-daffgar.html>
- 5) Козлов П. й ін. Історія становлення режиму покарання і технології страти у світі. *Козлов П. й ін. Режим виконання кримінальних покарань: монографія*. Київ, 2008. С. 179-217.
- 6) Марисюк К. Становлення пенсільванської та обернської пенітенціарних (в'язничних) систем. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип.50. С. 294-298.
- 7) Мельничук Н. Категорії «злочин» та «покарання» в контексті актуальних проблем практичної філософії. *Практична філософія*. 2009. № 2. С. 105-111.
- 8) Мина В. Філософсько-правовий аспект мети покарання в історико-правовому вимірі. *Наук.вісник Львівського держ. ун-ту внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 467-477.
- 9) Михайленко О. Сутність плебсології та запобігання заворушенням. *Право України*. 2010. № 2. С. 96-101.
- 10) Назимко Є. Розвиток інституту покарання в Україні: історичний метод пізнання. *Часопис академії адвокатури України*. 2011. № 1(12). С. 28-35.

- 11) Орлеан А. Людина як предмет злочину. *Право і безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 125-128.
- 12) Рубчевский К.В. Размышляя о смысле и назначении наказания. *Российский судья*. 2005. № 11. С. 43-46.
- 13) Савчук С. Антична філософія вини. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб.наук. праць*. 2013. Вип. 682: Правознавство. С. 13-17.
- 14) Савчук С. В. Культура вини. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. №1-2. С. 442-451.
- 15) Слизберг Г. Б. Воздаяние. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 86 томах (82 т. и 4 доп.)*. Том VIA (12). Санкт-Петербург, 1890-1907. С. 867-868.
- 16) Тепляшин П.В. Принципы философии наказания и тюрьмоведения Уильяма Палея. *Государство и право*. 2005. № 2. С. 112-115.
- 17) Шинкарьов Ю. Цілі покарання та цілі призначення покарання: сутність та співвідношення. *Право і безпека*. 2010. Т.6. № 2. С. 166-169.

Практичні заняття

Підготовка до практичного заняття передбачає опрацювання матеріалів (текстів) необхідних для успішного виконання практичних завдань. Отже, ваші бали залежать від вашої попередньої підготовки.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1.

ТЕМА 2. Методологічні проблеми філософії права.

Основні логіко-історичні типи рефлексії права (2 год.).

Заняття присвячене аналізу філософських текстів. Студентам пропонується проаналізувати висловлювання про право і визначити і обґрунтувати, якого типу праворозуміння (яких типів праворозуміння) дотримуються їх автори.

Зразки висловлювань, пропонованих для аналізу:

«Закон є закладений в природі вищий розум, який наказує нам робити те, що здійснювати слід, і забороняє протилежне».

«Право – це сукупність визнаних у даному суспільстві і забезпечених офіційним захистом нормативів рівності та справедливості, що регулюють боротьбу узгодження вільних волей в їх взаєминах одна з одною».

«Право відрізняється від інших соціальних порядків тим, що це примусовий порядок. Його показна ознака – використання примусу; це означає, що акт, передбачений порядком в якості наслідку соціально шкідливої дії, повинен здійснюватися також і проти волі її адресата, а в разі опору з його боку – і з застосуванням фізичної сили».

«Не на думці людей, а на природі засноване право».

«Пророцтво того, що будуть робити суди фактично, і нічого більше – ось що я називаю правом».

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.

ТЕМА 4. Правова онтологія та правова гносеологія. Юридична герменевтика (2 год.).

Форма проведення – круглий стіл.

Завданням круглого столу є мобілізація й активізація учасників на рішення конкретних актуальних проблем, тому круглий стіл має специфічні особливості:

1. Персоніфікованість інформації (учасники під час дискусії висловлюють не загальну, а особистісну точку зору. Вона може виникнути спонтанно і не до кінця точно бути сформульована, але вона має бути зіставлена з думками інших учасників (дискутантів)).

2. Поліфонічність круглого столу (в процесі круглого столу може панувати діловий шум, багатоголосся, що відповідає атмосфері емоційної зацікавленості та інтелектуальної творчості).

3. Враховуючи, що круглий стіл присвячений юридичній герменевтиці, то учасники мають пам'ятати, що герменевтичний аналіз тексту (а під текстом в герменевтиці розуміють не тільки рукописні твори авторів, а й твори мистецтва, історичні події та інші об'єкти, які «піддаються» розумінню) включає в себе ряд обов'язкових процедур: *subtilitas intelligendi* (розуміння), *subtilitas explicandi* (тлумачення) і *subtilitas applicandi* (застосування).

4. Процес розуміння розглядають як рух по так званому «герменевтичному колу», опис якого дав німецький філолог і теолог Ф. Шлейермахер: «Не можна зрозуміти будь-який фрагмент тексту, не розуміючи текст в цілому, але не можна зрозуміти текст в цілому, не розуміючи кожного його фрагмента».

Круглий стіл передбачає:

- готовність учасників до обговорення проблеми з метою визначення можливих шляхів її вирішення;
- наявність певної позиції, теоретичних знань і практичного досвіду.

Питання, що мають бути опрацьовані до початку круглого столу:

- 1) Межі та можливості пізнання правової реальності.
- 2) Специфіка правових відносин. Русійні сили права.
- 3) Гносеологічна характеристика права і закону.

Об'єкти, що виносяться на обговорення – фільм на юридичну тематику.

Методичні вказівки щодо підготовки до круглого столу:

Герменевтичний аналіз фільму – це не традиційна рецензія, да автор дає експертну оцінку якості роботи його творців, а спроба побачити зображувані ситуації та героїв очима стороннього свідка чи учасника подій, усвідомити думки, що виникають і зробити певні висновки.

Умови для якісного аналізу фільму:

- 1) уважний неодноразовий (2-3 рази) перегляд;
- 2) вивчення історії створення фільму і по можливості першоджерел (ідея сценарію, біографія, тощо);
- 3) докладний розбір представлених для аналізу питань;
- 4) знайомство з рецензіями на фільм.

Питання щодо фільму можуть бути:

Чи сподобався фільм чи ні? Чому? Що конкретно сподобалося, що не сподобалося, що зачепило мою увагу?

Які сюжет фільму, послідовність подій, дійові особи?

Який психологічний портрет кожного героя: особистісні особливості, моральні принципи, риси характеру, манери поведінки, історія життя і т.ін.?

Які відносини між героями, їх історія та особливості?

Спостерігав я подібні ситуації і відносини в моєму житті?

Хто з героїв мені найбільш симпатичний / антипатичний і чому?

Що б сталося, вчини той чи інший герой по-іншому?

Про що цей фільм? Яка основна проблема / конфлікт і як вирішує її режисер? Які художні і технічні прийоми допомагають йому в цьому? Що він хоче мені сказати?

Чому фільму дано саме таку назву? Як назва розкриває сенс фільму?

Які виражальні засоби використані у фільмі?

Які психологічні, моральні, філософські проблеми порушені у фільмі?

Які фільми / твори висвітлюють подібні проблеми?

Кому б я порекомендував подивитися цей фільм і чому?

Які сцени я переглянув би вдруге?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3.

ТЕМА: Правова антропологія (2 год.)

Форма проведення – круглий стіл.

Мета заняття: застосовуючи інтерактивні методи навчання праву як імітації традиційних проявів суспільного життя у навчальних цілях залучити студентів до обговорення проблем і планування рішень, а не просто до участі в дискусії.

Теми, які пропонувані на дебати:

1) Тоталітарна держава краще піклується про своїх громадян ніж демократична.

2) У сучасному суспільстві не існує справжньої рівності між чоловіками та жінками.

3) В Україні треба ввести вільний продаж вогнепальної зброї.

4) Держава повинна контролювати інформацію, що є доступною її громадянам через Інтернет.

5) Громадські правозахисні організації відіграють провідну роль у захисті прав людини.

б) Свобода слова має бути обмежена.

Порядок проведення

Формат дебатів Карла Поппера виник як програма, що розвиває вміння розмірковувати та мислити критично, обґрунтовувати власні думки та аргументовано опонувати. Формат має свій стиль, близький до політичних дебатів, де студенти навчаються обговорювати проблеми, аналізувати їх з різних точок зору, розробляти можливі шляхи (стратегії) їх вирішення.

Вступна частина (10 хв.): Оголошення теми, мети та завдань заняття, визначення плану заняття, вирішення організаційних питань.

Основна частина (65 хв.):

Регламент та правила дебатів Карла Поппера наступні:

Час для виступів:

Виступаючий	Час
Виступ С1	6 хв.
Питання 33 до С1	3 хв.
Виступ 31	6 хв.
Питання С3 до 31	2 хв.
Виступ С2	3 хв.
Питання 31 до С2	2 хв.
Виступ 32	3 хв.
Питання С1 до 32	2 хв.
Виступ С3	3 хв.
Виступ 33	3 хв.

С1, С2, С3 – відповідно перший, другий і третій спікери команди, яка стверджує.

31, 32, 33 – відповідно перший, другий і третій спікери команди, яка заперечує.

Кожна команда має право взяти протягом гри один таймаут (2 хв) на підготовку до виступу.

Дебати – це командна гра. У кожного члена команди є свої обов'язки.

1. Судді(я) (judges, adjudicators) – особи, що визначають переможця конкретної гри (раунду). Головне завдання команд – переконати в своїй правоті саме суддів. Гру судить 1 суддя або колегія суддів (3 або 5). Як правило, на кожному турнірі існує посада Старшого судді (Chief Adjudicator).

2. Таймкіпер (хронометрист) (timekeeper) – особа, яка слідкує за часом упродовж виступів гравців та повідомляє їх про це умовними знаками. Також слідкує за використанням часу для підготовки. Тайм-кіпер попереджає спікерів (команди) за 0,5 хвилини до закінчення часу виступу (підготовки) доповідачів й подає сигнал про закінчення часу виступу (підготовки).

3. Гравці (speakers) – учасники стверджуючої та заперечуючої команд, кожен з яких має притаманні лише йому функції.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

ТЕМА 8. Проблемний простір філософії покарання (2 год.).

Обговорення фільму на юридичну тематику з наведеного нижче переліку

- 1) Адвокат диявола / Devil's Advocate (США, 1997, реж. Т. Хекфорд);
- 2) Адвокат з Шімане / Shimane no Bengoshi (Японія, 2007, реж. Т. Гаяші);
- 3) Адвокат терору / L'avocat de la terreur (Франція, 2007, реж. Б. Шредер);
- 4) Арешт Фрідманів / Capturing the Friedmans (США, 2003, реж. А. Джарекі);

- 5) Асистентка / La tourneuse de pages (Франція, 2006, реж. Д. Деркур);
- 6) В ім'я отця / In the Name of the Father (Великобританія / Ірландія, 1993, реж. Д. Шерідан);
- 7) Вердикт (США, 1992, реж. С. Люмет);
- 8) Ворошиловський стрелок (РФ, 1999, реж. С. Говорухін);
- 9) Декалог 5 / Dekalog 5 (Польща, 1989, реж. К. Кесльовський);
- 10) Дещо про Генрі / Regarding Henry (США, 1991, реж. М. Ніколс);
- 11) Вище неба / Up in the Air (США, 2010, реж. Дж. Райтман);
- 12) Злам (Перелом) / Fracture (США, 2007, реж. Гр. Хоблит);
- 13) Обет молчання / Acts of Vengeance (Болгарія, США, 2017, реж. А. Флорентайн);
- 14) Пізнання плоті / Carnal Knowledge (США, 1971, реж. М. Ніколс);
- 15) Правосуддя для всіх / And Justice for All (США, 1979, реж. Н. Джуісон);
- 16) Преступление и наказание (РФ, 2007, реж. Д. Светозаров);
- 17) Суддя / The Judge (США, 2014, реж. Д. Добкін);
- 18) Свідок обвинувачення / Witness for the Prosecution (США, 1957, реж. Б. Уайлдер);
- 19) Три кольори: Червоний / Trois couleurs: Rouge (Польща-Франція-Швейцарія, 1994, реж. К. Кесльовський);
- 20) Переконавання / Conviction (2010, США, реж. Т. Голдуїн);
- 21) Людина на всі часи / A Man For All Seasons (Великобританія, 1966, реж. Ф. Циннеман);
- 22) Начитувач / The Reader (США/ФРН, 2009, реж. С. Долдрі);
- 23) Час вбивати / A Time to Kill (США, 1996, реж. Дж. Шумахер);
- 24) Філадельфія (США, 1993, реж. Дж. Деммі);
- 25) Зворотній бік долі / Reversal of Fortune (США, 1990, реж. Б. Шрөдер).

Загальний алгоритм розгляду

- 1) **ФАКТИ.** Учасники в наведеній ситуації. Які події з ними відбулися? Які саме факти важливі для правового аналізу, а що є другорядним?
- 2) **ПРОБЛЕМИ.** Які саме проблеми ми повинні розв'язати? Якими нормами (моральними, правовими тощо) регулюється наведена ситуація?
- 3) **АРГУМЕНТИ.** Які аргументи можна навести, пояснюючи дії або бездіяльність кожного з учасників ситуації? Чи не базуються наші аргументи на емоціях, сумнівах чи припущеннях? Для неупередженості й об'єктивності спробуйте подивитися на дану проблему в ролі кожного із учасників наведеної ситуації.
- 4) **РІШЕННЯ.** Варіанти вирішення проблеми не розглянуті в фільмі? Аргументи на користь того, що воно є єдиним і правильним. До яких юридичних наслідків в подальшому приведе обране рішення?

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання виконуються у вигляді рукописного есе обсягом до 5 сторінок за темою яка обирається з нижченаведеного переліку або індивідуальною темою погодженою з викладачем.

До теми № 1.

- 1) Роль і значення філософії права в системі філософських наук.
- 2) Філософія права та її місце у системі соціально-гуманітарних наук.
- 3) Філософія права та ідеологія.
- 4) Гуманістичний сенс і гуманітарне значення філософії права.
- 5) Текст, знак, символ, дискурс, наратив як предметне тіло філософії права.
- 6) Проблема тексту в філософії, літературі, юриспруденції.
- 7) Проблема інтерпретації правових феноменів.
- 8) Зміна основоположних світоглядних засад функціонування права.
- 9) Проблеми подолання тоталітаристських та авторитарних методів в праві.
- 10) Вплив результатів наукових досліджень українських вчених на сферу права.
- 11) Нормативне, ціннісне, вольове, соціологічне, феноменологічне розуміння права.

До теми № 3. Ч.1.

- 1) Ідея боголюдини та теократизму як фундаментальні принципи середньовічної правової свідомості.
- 2) Вчення про закони і право Ф. Аквінського.
- 3) Вчення Г. Гроція про поняття, види і приписи природного права.
- 4) Особливості теорії природного права в філософському вченні Т. Гоббса.
- 5) Вчення Ш. Монтеск'є про фактори, що визначають характер законодавства.

До теми № 3. Ч.2.

- 1) Основні ідеї представників російської філософії права XIX – початку XX ст. та їх вплив на розвиток філософсько-правової думки України.
- 2) Поняття «ерзац-прав» та «ерзац-свобод» в філософському аналізі тоталітаризму О.О. Зінов'єва.
- 3) Аналіз суспільних ідеалів в ліберальній філософії права П.І. Новгородцева.
- 4) Українська філософія права: метафізичний аспект.
- 5) Філософія ненасильства в українському праві.
- 6) Метафізичне обґрунтування правової держави України.
- 7) Філософсько-правові ідеї у Конституції України.

До теми № 4.

- 1) Простір і час права.
- 2) Розуміння як філософсько-правова проблема.
- 3) Правові тексти і їх ціннісна легітимація.
- 4) Філософські проблеми правогенеза.
- 5) Буття права як діалектична єдність належного і суцього.
- 6) Діалектика як методологія пізнання права.
- 7) Легистська гносеологія.
- 8) Лібертарно-юридична гносеологія.
- 9) Шляхи та методи подолання кризи правосвідомості.
- 10) Проблема істини в кримінальному процесі: історичний аналіз.

До теми № 5.

- 1) Аксіологічно-правові проблеми у сучасній Україні.
- 2) Правова рівність як вираження свободи і справедливості.
- 3) Право, рівність і зрівнялівка.

- 4) Воля у праві: проблема розумності і свободи волі.
- 5) Формальна рівність і фактична рівність.
- 6) Право як благо.
- 7) Правова справедливість і правова легитимація.
- 8) Проблема морального обґрунтування права.
- 9) Правова культура і соціокультурні цінності.
- 10) Соціокультурні правові цінності.
- 11) Економічне, філософське та релігійне розуміння власності.
- 12) Правова концепція М. Штирнера про власність і владу.
- 13) «Власність – це крадіжка»: комуністичні концепції права власності.
- 14) Філософські засади юридичної інтерпретації права власності.
- 15) Право власності як умова свободи і основа цивільного устрою суспільства.

До теми № 6.

- 1) Генеза поняття правової антропології.
- 2) Внесок вітчизняних етнографів до розробки проблеми звичаєвого права.
- 3) Ідеї природних, невідчужуваних прав і свобод людини.
- 4) Проблема евтаназії у сучасній юриспруденції.
- 5) Права людини і комунікація.
- 6) Філософсько-правові проблеми клонування.
- 7) Зародження особистого статусу.
- 8) Правове положення статі у традиційному суспільстві.
- 9) Звичаєво-правові аспекти гендера у сучасному суспільстві.
- 10) Правове положення особи у канонічному (християнському) праві.
- 11) Мусульманське право і розуміння правового статусу особи за ним.

До теми № 7.

- 1) Проблема встановлення суспільного контролю над управлінською діяльністю держави.
- 2) Філософське осмислення громадянського суспільства.
- 3) Історичні форми соціального захисту.
- 4) Громадська модель публічної влади і місце людини у ній.
- 5) Характеристика періоду вождеств.
- 6) Право як спосіб солідаризації суспільства.
- 7) Солідарність як ідеал соціального устрою.
- 8) Філософські проблеми правотворчості і правозастосування в посттоталітарному суспільстві.

До теми № 8.

- 1) Право як примусовий порядок.
- 1) Екзистенціальна природа злочину.
- 2) Вбивство і самогубство як найстрашніші форми злочину.
- 3) Право і держава: ініціація злочину і боротьба з ним.
- 4) Походження і розвиток інституту покарання.
- 5) Право покарання: соціальний і екзистенціальний аспекти.
- 6) Смертна кара як вища міра покарання: філософсько-правовий аналіз.
- 7) Філософсько-правові концепції покарання і прощення.
- 8) Екзистенціальна філософія вини.

- 9) Філософські підстави покарання.
- 10) Філософсько-правові аспекти смертної кари.
- 11) Адекватність покарання як юридична та морально-етична проблема.
- 12) Проблема помсти та самосуду в умовах сучасного суспільства.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам розробити схему (інтелект-мапу).

1. Інтелект-мапа: Антична філософія права (проблематика, течії, концепції).
2. Інтелект-мапа: Західна філософія права Середньовіччя і Відродження (загальна характеристика).
3. Інтелект-мапа: Західна філософія права Нового та Новітнього часу (проблематика, течії, концепції).
4. Інтелект-мапа: Юристи Середньовіччя про право.
5. Генеза концепції покаранні: лінія «Сократ – Платон – Й. Бентам – французькі філософи-просвітники – М.Фуко – сучасні дослідники».
6. Основні моменти філософсько-правових дискусій щодо:
 - а) покарання і злочин: що є первинним?;
 - б) покарання злочинця: чиє це право?;
 - в) цілі покарання та шляхи їх досягнення;
 - г) кровна помста та смертна кара: грані зіткнення та аргументи «за» і «проти».

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1

Таблиця 1

№ теми	Назви розділів і тем	Всього балів	Форма заняття	
			семінарське заняття (конспектування, відповідь, доповнення)	практичне заняття (опрацювання матеріалів для підготовки)
1	2	3	4	5
Розділ 1. Філософія права: предмет, зміст і методологія				
1	Філософія права, її зміст та призначення	4	4	-
2	Методологія та інструментарій філософії права	4	4	4
Розділ 2. Історичні типи філософії права				
3	Філософія права: історичні типи	8	8	-
Розділ 3. Основні проблеми філософії права				
4	Правова онтологія та гносеологія	8	4	4
5	Правова аксіологія	4	4	-

6	Правова антропология	4	4	4
Розділ 4. Філософські аспекти взаємодії права і влади				
7	Інституційний вимір права	4	4	
8	Філософія злочину і покарання	8	4	4
Разом		48	32	16
Виконання завдань для самостійної роботи на написання есе		4+8		
Екзамен		40		
Всього		100 балів		

Робота на семінарах оцінюється за наступними критеріями:

- ваша присутність та повний конспект семінарських питань забезпечують вам 1 бал;
- для того аби отримати ще один бал слід брати участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача, висловлення своєї обґрунтованої точки зору під час обговорення проблемних питань);
- виступ із доповіддю на питання за планом семінарського завдання може принести вам ще один бал за умови, що відповідь буде змістовною та відповідати плановому питанню;
- якщо, при виступі, ви проявите ґрунтовну підготовку, висловіте власну точку зору щодо висвітлюваної проблеми й підкріпите її аргументацією, правильно відповісте на уточнюючі питання викладача то можете отримати ще 1 бал.

Таким чином ваша участь в роботі семінару може принести вам до 4 балів за одне заняття. Пропущений семінар відпрацьовується написанням конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом семінару під час відпрацювання.

Практичні заняття можуть принести вам по 4 бали за одне заняття за умови попереднього опрацювання матеріалів для підготовки до заняття й активній участі в обговореннях на практичному занятті. Ваша присутність без підготовки та пасивне споглядання за одногрупниками оцінюється 0 балів. Відпрацювання пропущених чи оцінених у 0 балів занять відбувається за умови попереднього ознайомлення з матеріалами для підготовки до практичного заняття та виконання завдань запропонованих викладачем (увага – завдання можуть відрізнятися від тих, що вирішували ваші одногрупники).

Самостійна робота оцінюється викладачем з розрахунку 8 балів за інтелект-мапу.

Кожен слухач один раз протягом курсу написати та надати викладачу творчу роботу на тематику з запропонованого переліку або за власною темою узгодженою з викладачем. Успішне виконання цього завдання оцінюється в 8 балів. При цьому оцінка відбувається узагальненням балів за 5 критеріями: 1) грамотність та оформлення; 2) відповідність змісту темі; 3) структурна логічність; 4) аргументованість висновків; 5) оригінальність роботи та культура посилань на джерела бала.

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді екзамену на якому ви можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та

обґрунтованості ваших відповідей. На екзамені в білеті будуть 4 питання з переліку наведеного нижче, кожна відповідь дає вам до 10 балів. Якщо під час проходження курсу ви набрали 60 балів то маєте право не здавати екзамен вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Перелік питань для підсумкового контролю.

- 1) Філософське осмислення права: формула і зміст.
- 2) Поняття філософії права: сучасні інтерпретації.
- 3) Структура філософії права.
- 4) Співвідношення загальної теорії держави і права та філософії права.
- 5) Поняття «методологія права» та «методологія філософії права».
- 6) Структура методології філософії права.
- 7) Основні типи праворозуміння як основа методології пізнання права.
- 8) Способи обґрунтування права: об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність
- 9) Етично-правові погляди мислителів до сократівської Античності. Поняття діке, номосу, космосу та етосу.
- 10) Філософсько-правова думка Сократа.
- 11) Основні ідеї філософсько-правової концепції Платона
- 12) Основні ідеї філософсько-правової концепції Аристотеля.
- 13) Філософсько-правові ідеї Стародавнього Риму.
- 14) Розуміння людини, суспільства і права в середньовічній філософсько-правовій думці.
- 15) Класифікація законів та проблеми філософії права у філософській системі Томи Аквінського.
- 16) Філософсько-правові погляди Н. Макіавеллі, Ж. Бодена, Гуго Гроція.
- 17) Проблема розуміння права у мислителів XVII століття: Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза.

- 18) Філософсько-правові концепції представників французького Просвітництва: Ш.Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Вольтер, Д. Дідро, К.-А. Гельвецій, П.-А. Гольбах.
- 19) Категоричний імператив і правове вчення І. Канта.
- 20) Теоретична концепція права Й.Г. Фіхте.
- 21) Філософсько-правові погляди Г.-В.-Ф. Гегеля. «Філософія права» Г.В.Ф Гегеля.
- 22) Критична філософія права К.Маркса і Ф.Енгельса.
- 23) Загальна характеристика філософії права ХХ ст.
- 24) Діалектика свободи і відповідальності в філософії права екзистенціалізму.
- 25) Герменевтика і філософія права ХХ століття.
- 26) Бюрократія як позитивна форма управління в філософії права Макса Вебера.
- 27) Філософсько-правові погляди діячів Києво-Могилянської академії.
- 28) Звичаєве право й принципи законотворення в Запорізькій Січі (Конституція П. Орлика).
- 29) Філософсько-правові погляди Г.С. Сковороди.
- 30) Філософсько-правова ідеологія ліберального та демократичного рухів в Україні (М. Костомаров, Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка.)
- 31) Академічна філософія права в Україні ХІХ - поч. ХХ ст.
- 32) Філософсько-правові концепції в Росії у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. (В.С. Соловйов, Б.М. Чичерін, П.І. Новгородцев, М.О. Бердяєв).
- 33) Позитивістська трактовка права (М.І. Палієнко).
- 34) Проблеми правової держави в філософії С.А. Котляревського та А. Омельченка.
- 35) Неокантіанська концепція права в соціології Б. Кістяківського.
- 36) Поняття «правова реальність» та її структурні рівні.
- 37) Природне і позитивне право як основні структурні елементи правової реальності.
- 38) Форми буття права: ідея права, закон, правове життя.
- 39) Гносеологія права в структурі філософсько-правового знання. Взаємозв'язок гносеології права з онтологією.
- 40) Правове пізнання як фундаментальна категорія гносеології права.
- 41) Істина і правове пізнання.
- 42) Правовий позитивізм. Типологія концепцій природного права. Природа людини і право.
- 43) Антропологічні основи права.
- 44) Філософський зміст і обґрунтування прав людини.
- 45) Особистість і право. Гуманістична природа права.
- 46) Правова аксіологія як філософська категорія.
- 47) Основні етапи розвитку категорії «цінність».
- 48) Цінності в праві і право як цінність.
- 49) Гідність і власність як категорії правової аксіології.
- 50) Рівність як цінність.
- 51) Свобода як цінність. Право як форма свободи

- 52) Справедливість як основна правова цінність
- 53) Правосвідомість як проблема філософії права
- 54) Право і мораль
- 55) Універсально-цивілізаційне і специфічно-культурне у правосвідомості.
- 56) Політико-правові інститути і їхня роль у здійсненні права.
- 57) Філософські проблеми права і влади в суспільстві, що трансформується.
- 58) Особливості філософської антропології як методологічної основи філософії права (екзистенціалізм, феноменологія, герменевтика, психоаналіз, теологія).
- 59) Право як феномен культури.
- 60) Можливість і дійсність реалізації права. Право, держава, влада, свобода.
- 61) Закон, доктрина та парадигма в праві.
- 62) Істина в філософії і праві.
- 63) Філософія права про відносини між особистістю і суспільством.
- 64) Співвідношення та взаємозв'язок права і влади.
- 65) Головні ознаки і структура організації громадянського суспільства.
- 66) Взаємодія громадянського суспільства і правової держави в сучасних умовах.
- 67) Проблеми і особливості розвитку громадянського суспільства в Україні.
- 68) Особливості філософського і правового підходів тлумачення проблем свободи особи і громадянина.
- 69) Право як засіб досягнення рівності та справедливості в суспільстві.
- 70) Межа влади держави над людиною. Свобода і відповідальність, її закріплення в Конституції України.
- 71) Роль правової культури та моральних факторів в конфліктних та екстремальних ситуаціях.
- 72) Філософські проблеми кримінального права.
- 73) Метафізика злочину.
- 74) Онтологія злочину: теоретичні проблеми визначення поняття злочину.
- 75) Соціологічні концепції злочину.
- 76) Філософське розуміння відплати та долі.
- 77) Природа помсти і юридична інтерпретація мети покарання. «Абсолютна» та «відносна» теорії покарання.
- 78) Право і кара. Метафізичний сенс покарання

Правила курсу та політика академічної доброчесності

Запізнення на лекцію не припустимі, викладач залишає за собою право не допустити до заняття слухача (студента), що порушує дисципліну або запізнюється. Поважайте працю викладача, ваших товаришів по навчанню та себе – дотримуйтесь дисципліни під час освітнього процесу. Ці ж самі правила поведінки поширюються й на інші форми занять (семінари, практичні). Політика виправдання через відсутність: виправдовувати відсутності або запізнення тільки в разі невідкладної медичної допомоги, виснажливої хвороби, сімейної ситуації або участі в санкціонованих заходах Академії. Мені потрібна документація або альтернативна форма перевірки. Слухач має виправдати

відсутність. Я буду вважати, що пропуск є таким, що здійснений без поважної причини, поки не буде представлено доказ зворотного. Визначення «виправдано» виноситься на розсуд професора.

Заборонено здавати індивідуальні роботи із запізненням. Ви несете відповідальність за те, щоб ваша робота була завершена і готова здатися до кінця уроку в день її виконання.

Прослуховуючи цей курс, Ви погоджуєтесь дотримуватися положень принципів академічної доброчесності.

Під час екзамену не повинно бути жодних розмов або спілкування. Будь-яка розмова або користування електронним пристроєм буде інтерпретуватися як шахрайство і призведе до незадовільної оцінки за екзамен чи тест. Обмін інформацією з іншими особами в аудиторії під час тестування або екзамену, є академічною нечесністю, і всі залучені сторони будуть покарані. Хоча робота в групах над відповідними документами або домашніми завданнями не заборонена, робота, яку виконує слухач, повинна бути продуктом цього слухача і демонструвати його унікальний внесок. Видавати чужу роботу за свою – форма академічної недоброчесності. Плагіат особливо огидний і призведе до негайної негативної оцінки дисципліни. Для кращого розуміння, що є плагіатом рекомендую ознайомитися з матеріалом http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2013/Methodichka-plagiat.pdf

Аудиторний етикет: під час занять зовнішній світ перестає існувати. Використання мобільних телефонів, комп'ютерів або інших пристроїв зв'язку під час лекції категорично забороняється адже є проявом неповаги до викладача і аудиторії. Користування гаджетами для доступу до мережі Інтернет припустиме лише під час семінарських/практичних занять за вказівкою чи дозволом викладача. Якщо ви не хочете бути в аудиторії, залишайтеся вдома, якщо ви приходите, я очікую вашої повної уваги та максимальної включеності у навчання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

підручники та навчально-методичні посібники, видані в Україні

- 1) Баумейстер А.О. Філософія права: навч.посібник для вузів. Київ, 2010. 311 с.
- 2) Бачинін В.А. та ін. Філософія права: підручник для юрид. спец. вузів. Київ, 2003. 472 с.
- 3) Бачинин В.А. Философия права и преступления; худож.-оформитель Д. Гапчинский. Харків, 1999. 607с.
- 4) Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.2 : Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017, 1128 с.
- 5) Загальна теорія права : підручник / За заг.ред. М.І. Козюбри. Київ, 2016. 392 с.

- 6) Марченко О.В. Філософія права: навч.посібник. Дніпропетровськ, 2015. 304 с.
- 7) Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень: навч.посібник / За заг. ред. В.В. Кузьменка. Дніпропетровськ, 2015. 246 с.
- 8) Патеї-Братасюк М. Антропоцентрична теорія права: навч.посіб. Київ, 2010. 396 с.
- 9) Рабінович П.М. Філософія права: навч.посіб. в 5-ти ч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. Київ, 2013. Част. 1-2: Філософія права як наука. Гносеологія права. 232 с.
- 10) Сливка С.С. Проблеми філософії права: навч.посіб. Харків, 2015. 192 с.
- 11) Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. ; за ред. О.Г. Данильяна. Харків, Право, 2017. 208 с.

підручники, видані за кордоном

- 1) The Oxford Handbook of Jurisprudence and Philosophy of Law / Edited by Jules L. Coleman, Kenneth Einar Himma, and Scott J. Shapiro. New York, 2002. 737 p.
- 2) Бачинин В.А. Энциклопедия философия и социологии права. Санкт-Петербург, 2006. 1093 с.
- 3) Ершов Ю.Г. Философия права: учебн.пособие. Екатеринбург, 2011. 240 с.
- 4) Золкин А.Л. Философия права: учебник. Москва, 2012. 383 с.
- 5) Ковлер А.И. Антропология права: учебник для вузов. Москва, 2002. 480 с.
- 6) Михалкин Н.В. Философия права: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2014. 392 с.
- 7) Моисеев С.В. Философия права. Курс лекций. 4-е изд. Новосибирск, 2013. 265 с.
- 8) Нерсисянц В.С. Философия права: учебник для вузов. Москва, 2005. 656 с.
- 9) Тихонравов, Ю.В. Основы философии права: учебн.пособие. Москва, 1997. 608 с.
- 10) Шалютин Б.С., Кисель И.В. Происхождение и сущность права и государства: учебник. Екатеринбург, 2012. 115 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

- 1) Библиотека гуманитарных текстов «Аудиториум»: <http://www.auditorium.ru>.
- 2) Библиотека философской литературы «PlatonaNet»: <http://platonanet.org.ua>.
- 3) Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua>.
- 4) Сайт Інституту філософії НАН України ім. Г.С. Сковороди: <http://filosof.com.ua>.
- 5) Сайт філософсько-літературного журналу «Логос»: <http://www.ruthenia.ru/logos>.
- 6) Философская энциклопедия: <http://terme.ru>.
- 7) Фонд рідкісних і цінних видань НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=categ

ory&task=category&id=270&Itemid=126

- 8) Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ, «Укр. енцикл.», 1998.: <http://leksika.com.ua/legal/>